

УДК 341.17(4)"1977/1978"(093.2)
327(497.1)"1977/1978"(093.2)
327.56(4)"1977/1978"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2019.2.cav.167-198>

Оригинални научни рад

Примљен: 25. 2. 2018.

Прихваћен: 22. 2. 2019.

Јован ЧАВОШКИ

Институт за новију историју Србије

jcavoski@yahoo.com

Чекајући Европу у Београду: Југославија и Београдски састанак КЕБС-а 1977–1978.*

Апстракт: Овај чланак се бави историјским дешавањима која су обележила дипломатске припреме, као и сам ток Београдског састанка КЕБС-а, на коме је био јасно промовисан континуитет читаве концепције европске безбедности и сарадње. Осим кроз призму односа Југославије са оба блока у условима детанта који се распадао, ова историјска епизода се анализира и у светлу еволуције југословенске несврстане политике на европском континенту, али и шире, путем интензивне сарадње са неутралним и несврстаним земљама. Чланак се примарно заснива на документима из српских и америчких архива, док је његов циљ да се пружи историјска оцена Београдског састанка.

Кључне речи: КЕБС, Београдски састанак, Југославија, имплементација, детант, блокови, неутралне и несврстане земље, преговори

Увод

Уколико је самит 35 шефова држава и влада у финској престоници Хелсинкију јула и августа 1975. представљао отворено признање неутралистичкој политици финског председника Урха Кеко-

* Рад је настао у оквиру пројекта *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (No. 47027) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

нена и његовим напорима да се премости јаз између суперсила, онда је наредни, Београдски састанак Конференције за европску безбедност и сарадњу (КЕБС), две године касније, исто тако означио велику част и још једно међународно признање доследности ванблоковске и несврстане политике социјалистичке Југославије и њеног председника Јосипа Броза Тита током претходне две деценије. Иако се успех Београдског састанка није могао директно поредити са принципима европске безбедности и сарадње трајно утемељеним у Хелсинкију, он је ипак, у условима растућег неповерења међу блоковима и детанта који се рушио, успео да јасније дефинише и примени хелсиншке принципе, настави дијалог између супротстављених страна Хладног рата и тако читав концепт КЕБС-а одржи као интегрални део структуре међународних односа у Европи. Створити одрживи дијалог између супротстављених страна и утврдити минимум захтева и критеријума које би обе стране могле поштовати представљало је најважнији циљ тадашње југословенске дипломатије и тзв. „београдског процеса“.

Према томе, Југославији је допало у задатак да настоји да помири растуће несугласице између Истока и Запада, одржи основни дијалог међу њима, предлаже компромисна решења која би била прихватљива за обе стране, али и да очува осетљиви баланс између блокова, блиско координира активности неутралних и несврстаних земаља (Н+Н) у циљу њихове политичке промоције, те да чврсто заступа сопствене политичке ставове везане за медитеранску безбедност, везе Европе и земаља у развоју и положај националних мањина и радника-миграната у другим земљама. Тиме је требало избећи било какве препреке које су могле угрозити будући успех југословенског председавања КЕБС-ом. На тај начин, Југославија је, сопственим дипломатским деловањем, требало да обезбеди будућност целокупног процеса као одрживог оквира за будући дијалог и компромис између супротстављених страна Хладног рата. Иначе, ова тема није детаљније обрађивана у скорашњој историографији, сем у једном чланку који анализира опште карактеристике југословенске спољне политике од Хелсинкија до Београда, а који је објављен у јединственом међународном зборнику који се бави ширим импликацијама Београдског састанка КЕБС-а.¹

1 Видети: Jovan Čavoški, „On the Road to Belgrade: Yugoslavia’s Contribution to the Defining of the Concept of European Security and Cooperation 1975–1977“, *From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Détente*, eds

Детант у кризи и његов утицај на Београдски састанак

Ступање Картерове администрације на историјску позорницу почетком 1977. означило је период када су совјетско-амерички односи досегли нови минимум, нарочито када се радило о проблемима људских права унутар социјалистичког лагера. Објављивање „Повеље 77“ у Чехословачкој, правог манифеста источноевропских дисидената, као и заостравање међублоковске полемике око случаја Андреја Сахарова и других совјетских дисидената, још више су оптеретили ионако напете односе између суперсила, мада ниједна од страна још увек није желела да преузме одговорност за прекид дијалога.² Глобални детант се све више претварао у запаљиву дебату о фундаменталним вредностима два постојећа друштвено-политичка система, односно идеолошка црта је постепено односила превагу, што се све јаче и јасније одражавало и на будућност деликатних преговора који су се тицали конкретних војних и безбедносних питања, која су доминирала односима између блокова у Европи.³ Овакав тренд је коначно довео до застоја у преговорима о кључним стратешким питањима контроле нуклеарног наоружања, као што су то били разговори SALT II, а и нови совјетско-амерички сусрет на врху био је доста неизванредан. Како се приближавао Београдски састанак, тако су и перспективе детанта бивале све слабије.⁴ Осим тога, желећи да промовише већу кохезију западног блока наспрам Истока, нова администрација је настојала да подстакне што већу економску повезаност кључних западних економија, како би се створила још снажнија економска основа тог савезништва у будућем геополитичком надметању.⁵

Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović, (Bonn: Bonn University Press, 2012), 83–106.

2 Melvyn P. Leffler, *For the Soul of Mankind: the United States, the Soviet Union, and the Cold War*, (New York: Hill and Wang, 2007), 266–269.

3 Raymond L. Garthoff, *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, (Washington, DC: Brookings Institution, 1994), 623–635; Anatoly Dobrynin, *In Confidence: Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents*, (Seattle: University of Washington Press, 1995), 386–396.

4 Olav Njolstad, "The Collapse of the Superpower Détente 1975–1980", *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. 3, eds Melvyn Leffler, Odd Arne Westad, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 143–146.

5 Richard C. Thornton, *The Carter Years: Toward a New Global Order*, (St. Paul: Paragon House, 1991), 47–55.

Још од самог почетка нови амерички председник је питање људских права учинио окосницом своје спољне политике, настојећи тако да се ограда од реалполитике претходне администрације и врати „правим вредностима“ које је добро разумела америчка јавност.⁶ Међутим, за неке људе у администрацији, као што је то био саветник за националну безбедност Збигњев Бжежински, питање имплементације „треће корпе“ КЕБС-а (људска права) постало је саставни део свеобухватних преговора са Совјетима, питање на коме се могла искристалисати целокупна америчка стратегија детанта, као и кључно дипломатско бојиште на коме се могао водити идеолошки рат са Москвом.⁷ По њему, већ приметан политички и економски тренд осамостаљивања дела социјалистичких земаља требало је подржати једним агресивнијим наступом и непрекидним инсистирањем на пуном поштовању Завршног акта, чак условљавајући тиме читав процес детанта.⁸ Ово је била тенденција која је итекако забрињавала званични Београд. Како су то видели југословенски аналитичари, САД и СССР су на Београдски састанак гледали кроз призму својих узајамних односа на глобалном плану, „где се европска равнотежа жели подвести под глобалне циљеве, ограничавајући тиме идентитет у стратешким питањима 'деветорице' (ЕЕЗ), тако и покушаје осамостаљења у оквиру Варшавског пакта“.⁹

Југословенски званичници су критички посматрали читав детант као „базично лимитиран на односе међу великим силама“, који је почивао „искључиво на војној равнотежи, првенствено нуклеарној“, а географски је био „оријентисан на Европу и на равнотежу међу блоковима тамо где се они непосредно додирују“. Управо су у томе Југословени видели и „садржајну, концепцијску и географску ограниченост [детанта], односно одсуство универзалности у најширем смислу речи“, што је утицало да се он тако олако и постепено разграђивао. Сматрали су да велике силе морају да признају да се свет мењао „под дејством процеса еманципације и независности, отпора

6 Jimmy Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, (New York: Bantam Books, 1982), 144-146.

7 Breck Walker, "Neither Shy nor Demagogic - The Carter Administration Goes to Belgrade", *From Helsinki to Belgrade*, 190-194.

8 Zbigniew Brzezinski, *Power and Principle: Memoirs of the National Security Advisor 1977-1981*, (New York: Farar, Straus, Giroux, 1983), 150, 297, 300.

9 Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСПС), Политичка архива (ПА), 1977, фасц. 182, док. 413983, Садашње међународне околности и припреме за Београдски састанак КЕБС, 14. март 1977, 2.

свим видовима притисака споља“, што је доводило до јачања тежње за променама, „као израза унутрашњих потреба сваке земље, а не спољних интереса и наметнутих модела“. Тежње за „сувереном једнакошћу и равноправном међународном сарадњом“ требало је да, у коначном билансу, врате глобални детант на прави пут, укључујући у тај процес све учеснике, независно од њихове величине или региона из ког су долазили.¹⁰

Како би се постигао извешан ниво помирења и компромиса између блоковских страна, било је неопходно да званични Београд одржава највиши ниво политичког дијалога са Москвом и Вашингтоном, чинећи често и политичке уступке према обема суперсилама, али и доследно инсистирајући на пуној примени фундаменталних принципа КЕБС-а. У томе се и огледала политичка срж „београдског процеса“, који је, за разлику од „хелсиншког процеса“, требало да обезбеди неопходне услове за непријатан дијалог блокова који је тада доминирао, уз пуно поштовање саме суштине проблема европске безбедности и сарадње и промовисањем жеље за очувањем овог новог преговарачког механизма као средства за изналажење одрживих политичких решења на читавом континенту. Макар званично, чинило се да су и САД и СССР били спремни да, на миран начин, путем дијалога, реше многа питања која би доминирала предстојећим састанком у Београду, што се осетило и током посете државног секретара Венса Москви. Тада је совјетски министар Громико предложио да се „три корпе“ сасвим занемаре, како би се избегло међусобно оптуживање, већ да се само размишља о будућности КЕБС-а.¹¹

Иако је Картерова администрација на почетку смањила јавно инсистирање на поштовању људских права у својим односима са совјетским блоком, званичници као Бжежински нису одустајали од могућности да се искористи офанзивни потенцијал проблематике КЕБС-а како би се Совјети идејно дискредитовали и натерали на уступке по другим, важнијим питањима, сматрајући да то не може дефинитивно да опструише дијалог између суперсила. Дипломате из Стејт департмента нису се увек слагале са оваквим закључцима, а и догађаји су временом доказали супротно.¹² Са друге стране, у разговору са југословенским амбасадором Беловским, Бжежински је на-

10 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 428546, Детант, 9. мај 1977.

11 *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1977-1980, Vol. VI, Soviet Union, (Washington, DC: GPO, 2013), 109.

12 Walker, "Neither Shy nor Demagogic", 196-199.

гласио да САД не жели да се Београдски састанак претвори у трибунал, већ да у Београду треба остварити унапређење принципа за које се залажу, уз право да, у вези са одређеним питањима, ипак истакну своје мишљење.¹³ Овакви ставови били су још више зачуђујући ако се узме у обзир да се Венс уверио у Москви да су Совјети били веома забринуте око тога шта би се могло десити на предстојећем састанку, па су само инсистирали на новим предлозима, без разматрања старих.¹⁴

Током редовних консултација између високих југословенских и америчких дипломата у Вашингтону, иако су разговори вођени у конструктивној атмосфери, у којој су гости детаљно представили своје ставове, америчка страна је отворено изнела неслагање са југословенским гледиштем о војним аспектима европске безбедности који су били везани за процес разоружања и изградње узајамног поверења.¹⁵ Што се тиче питања из „треће корпе“, амерички званичници су остали на ранијим позицијама да су се одређене теме морале покренути, док су показали потпуну незаинтересованост за медитеранску димензију КЕБС-а, на чему је Југославија упорно инсистирала. У једном од разговора, помоћник државног секретара Хартман се поверио саговорницима да је Картер био под великим притиском јавног мњења да се супротстави Совјетима, па је поменутом дебатом о људским правима настојао да смањи нападе својих критичара. Људи из Стејт департмента држали су да је детант био од обостраног интереса за САД и СССР, тако да Совјетима нису могле суштински да сметају поменуте критике.¹⁶ Ово само указује на то колико су Американци погрешно схватили како се у Москви перципирала нова западна дипломатска офанзива, док су југословенске дипломате страховале да би унутрашња политика САД-а могла имати негативног ефекта на америчко учешће на Београдском састанку, пошто се Картер све више чинио таоцем сопствене реторике и извесних политичких

13 Архив Југославије (АЈ), 837, Кабинет председника Републике (КПР), I-5-b, САД, Разговор Беловског са Бжежинским, 28. март 1977.

14 *FRUS*, 1977-1980, Vol. VI, 124.

15 National Archives and Records Administration (NARA), Record Group (RG) 59, Central Foreign Policy Files (CFP), 1973-1979, Electronic Telegrams (ET), 77STATE067783, US-Yugoslav Consultations, March 26 1977.

16 ДАМСРС, ПА, 1977, ф-182, 416313, Информација о југословенско-америчким консултацијама у вези са припремама за Београдски састанак КЕБС, одржаним у Вашингтону 15-16. марта 1977, на америчку иницијативу.

кругова који су заговарали поновно активно успостављање глобалне равнотеже снага са СССР-ом.¹⁷

Консултације са совјетским званичницима, пак, биле су нешто богатије у садржини, нарочито стога што су представљале део организованих настојања Москве да се Југославија, у контексту актуелне међународне ситуације, још више приближи социјалистичком лагеру. Под утицајем жестоке кампање око стања људских права унутар Источног блока, совјетске дипломате, као нпр. заменик министра спољних послова Родионов, инсистирале су да обе земље морају имати заједнички политички приступ, како САД не би наметнуо своје мишљење свим учесницима КЕБС-а. Он је, ипак, помирљиво закључио да ће се Американци „реалистичније поставити на Београдском састанку“, те да би овај скуп требало да „пружи пример за будуће сусрете овакве врсте“, у чему лежи „посебна одговорност Југославије“, док је „питање континуитета најважније“.¹⁸ Совјети су се тако приближили југословенским ставовима, прихватајући да је питање континуитета и будућности КЕБС-а круцијално питање, па би, по њима, и Београдски састанак требало да се окрене проблемима будуће сарадње и примене Завршног акта, а не да се дебата расплине око техничких питања или да постане трибина за оптуживање других земаља.¹⁹ Ипак, југословенске дипломате су сматрале да ће Совјети задржати дефанзиван став и узак прилаз предстојећем састанку, уз тактику условљавања, која је била део њиховог начелног прилаза овом проблему. Ово је постало јасно када су Совјети, упркос постојећим разликама са САД-ом, изразили сличне резерве према питањима војне контроле или Медитерана као и њихове америчке колеге.²⁰

У међувремену је ипак дошло до извесног усклађивања односа међу суперсилама. Већ у мају, на састанку НАТО-а у Лондону, Картер је променио свој став према Београдском састанку, нагласивши да би „дух сарадње, а не конфронтације“ требало да доминира предстојећим скупом. Исто тако, било је одлучено да се састанку присту-

17 АЈ, 837, КПР, I-3-а, САД, Информација о унутрашњој и спољној политици САД и југословенско-америчким односима, 14. мај 1977.

18 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 420968, Забелешка о разговору Милорада Пешића са Родионовим, одржаним 6. априла 1977.

19 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77STATE048023, Soviet Position on the Belgrade Meeting, March 4 1977.

20 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 423721, Белешка о консултацијама између ССИП СФРЈ и МИД СССР о КЕБС и предстојећем Београдском састанку КЕБС, одржаним 5, 6 и 7. априла 1977. у Москви.

пи као комплексу питања, где људска права представљају само један његов део, док би се тако демонстрирала и већа доза суздржаности у дебати. Очигледно је било да ранији амерички политички приступ, заснован на претпоставци дипломатске конфронтације са Совјетима у Београду, није наишао на ширу подршку међу европским савезницима, те је принудио Вашингтон на извесно попуштање.²¹ Иако делимично изнуђен политички потез, ово је био и знак америчке подршке југословенским дипломатским напорима, што се видело и у најави посете потпредседника Волтера Мондејла неким европским земљама, укључујући ту и Југославију: „Сједињене Државе поклањају велику важност југословенској независности, територијалном интегритету и политичком јединству и ми признајемо Југославији и председнику Титу важну улогу као вођи несврстаних у свету“.²²

Током разговора Тита и Мондејла, југословенски председник је позвао на судржаност обе суперсиле, нарочито око питања људских права, како би се омогућио успех Београдског састанка, али и да се смање медијски напади на Југославију као домаћина скупа: „Дао бих сугестију да се ту не убацују нека питања која могу само да изазову конфронтацију на конференцији у Београду. Ту мислим на права човека. Ту се сувише драматизира (...) Ако би САД и Совјетски Савез, у оквиру детанта, сами расправили о том питању, не бих имао ништа против (...) Ако би се сада то на Београдској конференцији поставило, то би могло да изазове конфронтацију, могло би доћи до надметања ко је више демократски, а ко мање (...) Ја мислим да би требало избегнути на тој конференцији конфронтацију по питању права човека (...) да не доживимо фијаско“.²³ Сличну поруку је Тито пренео и западнонемачком канцелару Шмиту током његове посете Југославији, а који је, са своје стране, похвалио југословенске напоре да се успешно одржи Београдски састанак и постигне договор око будућности КЕБС-а.²⁴ Државни секретар Венс је пружио уверавања југословенским званичницима да ће САД заузети конструктиван став на Бе-

21 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 428997, Телеграм југословенске амбасаде у САД, 23. мај 1977.

22 АЈ, 837, КПР, I-3-а, САД, Информација о унутрашњој и спољној политици САД и југословенско-америчким односима, 14. мај 1977.

23 АЈ, 837, КПР, I-3-а, САД, Стенографске белешке са разговора председника Тита са потпредседником САД Волтер Мондејлом, одржаних 21. маја 1977. г. са почетком у 11 часова у Белом двору.

24 АЈ, 837, КПР, I-3-а, Западна Немачка, Забелешка о другом одвојеном разговору председника Тита са савезним канцеларом СР Немачке Хелмутом Шмитом у Белом двору, 28. мај 1977.

оградском састанку и допринети јачању узајамног поверења, иако су питања из „треће корпе“ за Американце још увек била незаобилазна.²⁵

Са друге стране „гвоздене завесе“, у Москви је одржан састанак министара спољних послова земаља чланица Варшавског пакта на коме су договорене коначне појединости пред одлазак на припремни састанак у Београд. Основни циљ овог сусрета је био да се договори заједничка стратегија свих социјалистичких земаља, без икаквих одступања. Једино се Румунија успротивила оваквом приступу, инсистирајући на томе да је састанак у Москви требало да буде само размена мишљења између социјалистичких земаља о проблемима КЕБС-а, а не генерална проба њиховог заједничког наступа у Београду.²⁶ Совјетски званичници су одбијали да дискутују о конкретним предлозима и иницијативама које ће изнети у Београду, пошто су и даље били сумњичави према стварним америчким намерама на припремном састанку. Једино је било извесно да ће одбити формирање радних група за разматрање питања по корпама, а да ће искључиво прихватити дискусију у пленуму, док је питање дневног реда, по њима, већ било дефинисано у Завршном акту, па ни ту нису биле потребне било какве измене.²⁷ Воронцов је већ раније најавио да ће совјетско држање зависити од америчког и западног наступа, али је, исто тако, информисао југословенске дипломате да ће његова делегација пружити позитиван допринос успеху Београдског састанка. Совјети су избегавали формирање радних група, пошто је постојала бојазан да би то могло да се претвори у трибунале о људским правима, а проблем интегралне примене Завршног акта повезали су са питањем совјетске „добре воље“ у вези са прве „две корпе“.²⁸

Непосредне југословенске припреме за Београдски састанак

Због погоршаних односа између суперсила, Југославија се ускоро нашла притешњена у оквирима све већих међународних су-

25 АЈ, 837, КПР, I-5-b, САД, Разговор друга Минића са америчким државним секретаром Венсом, 3. јун 1977.

26 Wanda Jarzabek, *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*, (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych, 2008), 367–373.

27 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 431527, Телеграм југословенске амбасаде у СССР-у, 3. јун 1977.

28 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 433220, Телеграм југословенске амбасаде у СССР-у, 11. јун 1977.

протности. Без директног совјетског и америчког учешћа Београдски састанак КЕБС-а није имао никакву политичку будућност, али је и њихово активно присуство, нарочито у светлу нарастајуће конфронтације и могућих дипломатских сукоба, могло довести до сличног исхода. То је била последња ствар коју је Београд желео и то се, по сваку цену, морало избећи. Интензивирање политичке кампање око људских права имало је за циљ да се умање резултати примене Завршног акта међу земљама Варшавског пакта, нарочито у домену „треће корпе“, како би на тај начин западне земље одржале тактичку предност и наставиле да врше политички притисак на социјалистичке земље у предвечерје Београдског састанка.²⁹ Због тога су Југославија и Румунија биле у потпуности посвећене акцији да предстојећи скуп буде што успешнији, јер је постојала тенденција „сужавања и умањивања значаја овог скупа и тежње да то буде обичан сусрет“, како би велике силе ускоро могле да наставе по старом.³⁰

Политику Картерове администрације Југославија је јасно видела као рефлекс ранијих америчких војних и дипломатских пораза у Азији и Африци, где је у позадини постојала тежња САД-а да поврати „и на морално-политичком плану вођство западног света“ и да се поново окрене политици „непризнавања трајног status-quo и стабилности социјалистичким земљама“.³¹ Са друге стране, како је то пренео совјетски дипломата задужен за КЕБС Јулиј Воронцов, уколико је САД желео да Београдски састанак претвори у идеолошко бојиште, „онда ћемо доћи спремни за изазов“.³² Слично упозорење Воронцов је упутио и америчким дипломатама у Москви пред сам припремни састанак, указујући им да би за све било боље ако се очува конструктивна атмосфера.³³ Ово је заиста била забрињавајућа тенденција која се одражавала на будућност КЕБС-а, а потврђивали су је и даљи разговори са лагерским дипломатама током којих је било очи-

29 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 49392, Циркуларни телеграм ССИП-а, 31. јануар 1977.

30 АЈ, 837, КПР, I-5-b, Румунија, Информација о разговору Драгана Барнардића, помоћника ССИП-а, са Борђе Макувескуом, румунским МИП-ом, 18. фебруара 1977. у Букурешту.

31 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 413983, Садашње међународне околности и припреме за Београдски састанак КЕБС, 14. март 1977, стр. 4.

32 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 412873, Телеграм југословенске амбасаде у САД, 7. март 1977.

33 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77MOSCOW07872, Vorontsov Outlines Soviet Attitude on Belgrade, June 3 1977.

гледно да се Исток спремао да дипломатском офанзивом одговори на политичке нападе западних земаља у вези са „трећом корпом“.³⁴

Пошто је Београду био додељен овакав незахвалан задатак, југословенске дипломате су сматрале да се, на сваки начин, мора избећи селективни приступ Завршном акту, чак и кад се радило о „трећој корпи“, јер је то само могло допринети даљем расту неповерења између блоковских ривала. Зато се инсистирало на томе да Завршни акт представља „јединствену, узајамно повезану и уравнотежену целину“, док „принцип интегралности у односу на имплементацију, искључује једностране и парцијалне прилазе“, а требало га је обезбедити кроз будуће мултилатерално ангажовање и „истицањем и уважавањем заједничких интереса“.³⁵ Потпредседник Председништва СФРЈ Видоје Жарковић то је јасно пренео португалском министру спољних послова Фереири: „Нама се чини да треба брже радити на спровођењу одлука из Хелсинкија, да их треба спроводити у целини, а не само у појединим деловима, који више одговарају једној или другој страни (...) треба улагати напоре да детант у Европи не буде детант блокова, него, у правом смислу речи, попуштање затегнутости, детант у коме ће све земље Европе бити активне у европској политици“.³⁶ Како би се гарантовао успех предстојећег састанка, требало се доследно држати оваквих политичких принципа.

У ту сврху издате су јасне инструкције којима је требало превазићи политичке замке могуће блоковске конфронтације на Београдском састанку, а које су обухватале: избегавање међублоковске полемике уз очување властите позиције, дозирано и мирно давање противаргумената и избегавање провокација, игнорисање оних који настоје да искористе југословенско председавање КЕБС-ом за своје циљеве, као и избегавање сервисирања потреба различитих дисидената и лобиста.³⁷ Поред тога, како би се осујетиле неосноване оптужбе које би долазиле из оба блока, направљен је и детаљан план и програм југословенске пропагандне активности на Београдском

34 Declassified Documents Reference System (DDRS), CK2349686126, CIA: Soviet Objectives and Tactics at the Belgrade Conference, May 1977, 7-10.

35 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 413983, Београдски састанак и разматрање имплементације ФА, нових мера и континуитета КЕБС, 14. март 1977, 2-6.

36 АЈ, 803, 650, Белешка о разговору потпредседника Председништва СФРЈ Видоја Жарковића са Жозе Мануел Медеирос Фереира, министром иностраних послова Португалије, 11. јануар 1977.

37 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 413983, Садашње међународне околности и припреме за Београдски састанак КЕБС, 14. март 1977, 6.

састанку, чиме је требало створити објективну медијску слику о југословенском доприносу континуитету КЕБС-а.³⁸

Међутим, западни медији, нарочито амерички и западнемачки, све више су преносили изузетно критичке извештаје о негативном стању људских права у Југославији, о лошем опхођењу власти са дисидентима, професорима, борцима за људска права, нарочито ту истичући случајеве Милована Ђиласа и Михајла Михајлова.³⁹ Ово је био растући тренд у тадашњим односима САД-а са Источном Европом, по коме је питање третмана дисидената постајало једно од важнијих.⁴⁰ Југославија је чак морала протестовати јер је, по питању људских права, често била стављана у исти кош са чланицама Варшавског пакта.⁴¹ Поред тога, југословенске власти су нарочито страховале од поновног активирања екстремне емиграције (хрватске и албанске) и извођења нових терористичких напада, у којима су раније већ страдале југословенске дипломате и обични грађани. Зато су службе безбедности сугерисале да „наше држање и реаговање (...) мора бити целисходно, благовремено и политички добро одмерено“, пошто су многе од ових група уживале прећутну подршку из иностранства.⁴² Иначе, Тито је имао индиције да иза терористичког деловања усташке емиграције стоје неке западне обавештајне службе, као што је био свестан и да Совјети стоје иза поновног активирања информбироовске емиграције.⁴³ Све ово се посматрало као средство притиска да се утиче на југословенску позицију током Београдског састанка КЕБС-а, те се морало и адекватно реаговати. Како би се избегло даље мешање великих сила по свим овим питањима, све југословенске дипломатске мисије су добиле детаљне инструкције да одржавају блиске везе са свим пријатељским политичким снагама, нарочито онима леве провенијенције, објашњавајући им званичну

38 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 410688, Програм информативно-пропагандне активности поводом састанка представника земаља учесница КЕБС-а у Београду, 23. фебруар 1977.

39 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 46188, Телеграм југословенске амбасаде у САД, 4. фебруар 1977; 410396, Телеграм југословенског генералног конзулата у Штутгарту, Западна Немачка, 21. фебруар 1977.

40 *FRUS*, 1977-1980, Vol. XX, Eastern Europe (2015), 11-20.

41 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77STATE135419, Yugoslav Complaint about CSCE Implementation Report, June 11 1977.

42 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 413950, Београдски састанак КЕБС и могућност различитих блоковских и других акција, 11. март 1977.

43 АЈ, 837, КПР, I-2, Забелешке о разговору председника Тита и генералног секретара ЦК КПСС Брежњева, 28. јуна 1976 у Берлину.

државну политику, пре свега по питању људских права, и настојећи да се оповргну неосноване оптужбе.⁴⁴

Пошто је питање људских права и других слобода постало предмет идеолошког надметања између блокова и непосредне политичке манипулације, југословенска страна је у широким потезима дефинисала ово питање у контексту КЕБС-а, како би се избегла његова даља политизација: питање људских права не може се територијално ограничити, односно свести на једну земљу или групу земаља, већ је то проблем ширих, светских размера; ово питање не може се упростити и свести на појам класичних слобода грађана, већ постоје и друга права, као право на рад, политичку и културну равноправност и развој, право раса, народа, националних мањина итд.; остваривање и решавање класичних људских права не може се изузети из контекста историјских, економских, политичких и других околности; суверено је право сваке земље да ова питања решава самостално, без мешања са стране, без подвргавања блоковским односима и одмеравању снага, као и без наметања туђих политичких, идеолошких и других погледа; спровођење свих принципа из Декларације о принципима, посебно принципа немешања, представља највећи допринос поштовању права човека; масовно кршење људских права не може се оправдати нити штитити унутрашњом надлежношћу, али се претходно морају испунити два услова: држава у питању треба да прихвати разматрање проблема, а да су претходно искоришћени сви домаћи правни лекови; учвршћивање безбедности и сарадње у Европи створиће услове за успешније остваривање људских права у њиховој целокупности, а то треба да прати боље међусобно упознавање и изградња узајамног поверења путем протока људи и идеја.⁴⁵

Осим тога, Југославија појачава контакте и политичку координацију са неутралним и несврстаним земљама, без обзира на извесне процедуралне несугласице, као што је било аустријско противљење институционализацији или периодичности КЕБС-а.⁴⁶ Зато је већ у априлу у Беч била послата једна југословенска експертска група како би се, заједничким напорима две стране, коначно усаглашио текст који би представљао основу заједничке акције Н+Н гру-

44 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-182, 411122, Циркуларни телеграм ССИП-а, 25. фебруар 1977.

45 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 432768, Београдски састанак КЕБС и питање људских права, 3. јун 1977, 9-10.

46 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77VIENNA03266, CSCE Latest Austrian Views, April 25 1977.

пе на Београдском састанку. У овом документу су била наглашена питања разоружања која су била блиско везана за одредбе Завршног акта и остале напоре за унапређење општих карактеристика европске безбедности.⁴⁷ И америчка страна је била више него свесна да је питање разоружања од велике важности за Југославију, како у вези са КЕБС-ом тако и шире.⁴⁸ Следећи сусрет европских неутралаца у Берну, почетком маја 1977, само је потврдио раније заузете ставове на сусрету у Београду, иако су се појавиле извесне резерве, као нпр. код швајцарских представника, око самог карактера Београдског састанка (технички или политички?) и војних аспеката безбедности. Ипак, поново је пронађен консензус око питања „три корпе“, иако је било договорено да „заузимају једнаке ставове, али да не иступају као блок, већ појединачно“, док је коначно било прихваћено и активно учешће медитеранских земаља у раду самог састанка.⁴⁹

Припремни састанак у Београду и даља судбина КЕБС-а

Одлука да се припремни састанак одржи у Београду од 15. јуна до 5. августа 1977. значила је да се једна велика фаза у историји КЕБС-а завршила, фаза у којој је требало, уз све историјске изазове, премостити период између Хелсинкија и Београда, а да је нова фаза, фаза у којој је Београдски састанак требало да заокружи резултате целокупног дотадашњег процеса, тек почињала. Требало је да се главни састанак одржи на јесен и да траје неколико месеци, а на њему би се разматрала суштинска питања. Управо је, путем бројних политичких преговора и компримиса, Југославија успела да окупи у Београду највише дипломатске представнике 35 земаља чланица КЕБС-а, укључујући ту и две суперсиле. Узимајући у обзир све раније изазове, то је заиста био велики дипломатски успех. Тиме је Југославија, путем „београдског процеса“, пружила знатан допринос остварењу континуитета целокупног концепта европске безбедности и

47 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 423341, Информација о разговорима вођеним у Бечу 19. априла, приликом усаглашавања извештаја координатора НН групе о питањима војних аспеката Завршног документа, разматраним на састанку НН земаља у Београду, 25. април 1977.

48 NARA, CIA Records Search Tool (CREST), CIA-RDP80M00165A001700060004-7, Secretary of Defense Harold Brown's Visit to Yugoslavia, October 5 1977.

49 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 428244, Телеграм југословенске амбасаве у Швајцарској, 19. мај 1977.

сарадње и омогућила његово продужено трајање. Како су то закључивали југословенски аналитичари: Београдски састанак „треба да потврди платформу из Хелсинкија и његову оријентацију, као непроменљиву и стабилну основу за развоје европске безбедности и сарадње, као и спремност европских земаља да се заложе на даљој разради и продубљењу одлука Завршног документа, које би биле, колико корак на учвршћењу онога што је постигнуто, толико и корак напред на превазилажењу стагнантне ситуације у европској сарадњи и безбедности“.⁵⁰

Још раније је Завршним актом било усаглашено да задаци Београдског састанка буду: оцена спровођења у живот тог документа после Хелсинкија, договор о даљим напорима за настављање и унапређивање процеса попуштања затегнутости, безбедности и сарадње, као и договор о континуитету КЕБС-а, односно одржавање наредног састанка. Требало је да овај састанак кроз отворени дијалог, спремност на компромис, уважавање ставова и интереса других, конструктиван однос, омогући интегралну и динамичну примену Завршног акта, поштујући суверену једнакост свих учесника овог процеса. Иако се страховало да би он могао да крене путем политичке конфронтације између блокова, реалније је било очекивати да би и Исток и Запад прилагодили своје односе „ширим тенденцијама и интересима детанта и споразумевања“. Извесне разлике у ставовима биле су неминовне, али би се све држало „под контролом“ и тиме се не би угрозио континуитет КЕБС-а и прихватање неких нових мера из домена све „три корпе“.⁵¹ Истовремено, било је јасно да су многе земље, а нарочито оне из Н+Н групе, рачунале и на даљи ангажман званичног Београда како би се обезбедило несметано спровођење ове наредне фазе КЕБС-а. Ипак, требало је узети у обзир да су се све одлуке доносиле консензусом, што „Београдски састанак чини заједничком одговорношћу свих учесника, односно где је тешко очекивати издвојену улогу појединих земаља“. „Та чињеница представља и реалан оквир нашег деловања и утицаја, као земље домаћина“, примећивао је ССИП. Зато се требало сконцентрисати на заједничке и интензивне договоре и активности у кључу Н+Н, нарочито по питању војних

50 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 428573, Информација о актуелном стању развоја европске безбедности и сарадње и Београдски састанак, 20. мај 1977.

51 АЈ, 803, 47, Београдски састанак КЕБС, 16. мај 1977, 13–14.

аспеката безбедности, што је постао и југословенски приоритет на Београдском састанку.⁵²

Припремни састанак у Београду имао је задатак да усагласи датум почетка и дужину трајања главног догађаја, дневни ред читавог скупа, организациону шему рада, питање учешћа Европске економске комисије и одређених тела УН у његовом раду, као и присуство ваневропских медитеранских земаља, поред разматрања одређених техничких, процедуралних и финансијских питања. Иако је састанак отпочео у конструктивној атмосфери, убрзо су се испојила и прва размимоилажења између совјетске и америчке делегације, тако да су Н+Н земље морале брзо да реагују.⁵³ Док су Совјети приступали Београдском састанку као једном формалном скупу на коме би само дошло до размене мишљења о позитивним искуствима, тако у потпуности заобилазећи питање континуитета КЕБС-а, дотле су Американци доста широко формулисали питање примене Завршног акта, како би изнова форсирали питање о људским правима, а да се сам проблем континуитета доста разводнио. Овакве противречности су, у првом делу састанка, доводиле и до застоја у раду овог скупа.⁵⁴ Услед жестоких напада западних делегација, Воронцов је чак наговестио да су Совјети били спремни да пусте да припремни састанак не успе и да се главни састанак уопште и не одржи, што је била забрињавајућа тенденција.⁵⁵

Као и раније, совјетска делегација је и даље инсистирала да прихвата само пленарну дебату, на којој се могло слободно дискутовати о свему, без формирања посебних комитета експерата где би САД могао на појединачним питањима да врши притисак на њих. Са друге стране, југословенски став је био да се прихвате пленарна заседања, али да је било потребно предвидети и посебна радна тела која би се бавила специфичним питањима (три корпе, Медитеран, континуитет) као начин да се темељно размотре сва важна питања из Завршног акта. Питање конфронтације зависило је само од става америчке и совјетске делегације, а не од формалног оквира дискусије, тако да је на представницима суперсила и била највећа одговорност за судбину самог састанка. Зато је требало радити на стварању пози-

52 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-183, 431220, Циркуларни телеграм ССИП-а, 2. јун 1977.

53 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77BELGRA04806, Belgrade CSCE July 15, July 15 1977.

54 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 438154, Циркуларни телеграм ССИП-а, 8. јул 1977.

55 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77NATO06200, Soviet Tactics at Belgrade, June 29 1977.

тивне и конструктивне атмосфере на самом припремном састанку, као и касније.⁵⁶ У приватним разговорима са америчким колегама, совјетске дипломате су тражиле да Београдски састанак има тачно утврђен крајњи датум, док би улога радних тела била доста ограничена, сем у случају нових предлога које су сами желели да поднесу. Исто тако, совјетски представници су били против било какве детаљније дебате о питању Медитерана.⁵⁷

Што се тиче Н+Н групе, где је Југославија играла врло активну улогу, она је својом активношћу допринела да се постепено искристалишу одређени компромисни ставови који су почели да приближавају позиције супротстављених делегација Истока и Запада. У свом наступу ове земље су превазилазиле ставове оба блока, што им је омогућило да „обезбеде потребан обим својих интереса“, искористе све предности поремећених односа САД-а и СССР-а, те да се тако наметну у први план својим конструктивним предлозима, али истовремено избегавајући да буду само посредници између блокова или да велике силе покушају да њима манипулишу.⁵⁸ Њихова улога је постајала знатно ширира и динамичнија, дајући изванредан баланс генералној дебати, а истовремено је и интензивирала рад самог скупа. Већ четвртог дана рада припремног састанка пет Н+Н земаља (Југославија, Аустрија, Швајцарска, Шведска и Малта) и Румунија, која је блиско сарађивала са овом групацијом, изашле су са „елементима властитог концепта дневног реда“, што је довело до развијања њиховог самосталног прилаза будућој агенди Београдског састанка, омогућавајући тако да се такви предлози још активније дају и примењују.⁵⁹ Ипак, југословенска страна је упозоравала на обазривост да се „у настојању за компромисном формулом не нађемо у ситуацији да се једној страни нисмо приближили, а од друге стране непотребно удаљили, односно да се тиме не удаљимо и од властитог предлога“. Зато је требало постепено и стрпљиво радити са представницима оба блока и јасно и доследно формулисати све сопствене предлоге и идеје.⁶⁰

56 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 434196, Разговор Пешић–Воронцов о раду Београдског састанка и совјетским прилазима задацима припремног састанка, 20. јун 1977.

57 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 77BELGRA04645, Belgrade CSCE Meeting: US-USSR, July 11 1977.

58 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 438153, Оцена рада припремног састанка (15. јуна до 8. јула 1977), 8. јул 1977.

59 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 434196, Оцена рада припремног састанка (15–20. јуна 1977), 21. јун 1977.

60 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 435652, Информација са састанка делегација НН земаља на Припремном састанку БС 27. јуна 1977. г., 28. јун 1977.

Како би допринеле што скоријем и успешнијем окончању припремног састанка, Н+Н земље коначно су представиле заједнички предлог дневног реда и шему организације рада Београдског састанка, чиме је превазиђен застој у раду настао крутим држањем блоковских делегација. Како су то примећивале југословенске дипломате, овај предлог „не представља класични компромисни текст посредничког карактера, већ оригиналан документ који се базира на концепцији Београдског састанка који заступају ванблоковске земље и који истовремено треба да пружи једну реалну основу за општеприхватљиво решење свих питања које разматра Припремни састанак“. Иако су иницијатори биле делегације Аустрије, Швајцарске и Шведске, Југославија је дала највећи допринос напорима да се редикује и усагласи коначан текст овог предлога којим су обухваћени не само ранији предлози Н+Н групе и Румуније већ и ставови осталих учесника који су се искристалисали током протекле дебате на припремном састанку. На тај начин је било обезбеђено „што ефикасније и потпуније извршење мандата Београдског састанка предвиђеног Финалним актом“.⁶¹ Предлог Н+Н земаља представљао је „солидну базу за постизање компромисних решења у погледу јесењег састанка, а као службени документ постао је основа даљег рада на пленарним састанцима“. Нарочито је велики успех постигнут тиме што је ваневропским медитеранским земљама омогућено да наступају на пленарним седницама и у радном телу за Медитеран, а била им је отворена и трећа могућност да се појаве и у другим телима, уколико је за то било потребе.⁶² Ово је био велики дипломатски успех за Југославију, која се највише залагала за уграђивање медитеранске димензије у оквиру европске безбедносне проблематике.

Стара идеолошка препуцавања америчких и совјетских представника, иако не пређашњег интензитета, још увек су се настављала, утичући тако на продужење дебате о коначном датуму одржавања Београдског састанка.⁶³ Због тога је југословенски представник истицао да се „заједничка решења не могу тражити у црно-белим пројекцијама и крутим ставовима, већ, напротив, путем уважавања гледишта других и спремношћу на договоре и компромис“. Инсистирајући на постизању трајних компромисних решења, он је нагласио

61 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 438152, Информација о новој иницијативи НН земаља на Припремном састанку, 7. јул 1977.

62 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 440650, Подсетник о КЕБС-у, 22. јул 1977.

63 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 438154, Циркуларни телеграм ССИП-а, 29. јул 1977.

да у том случају треба „имати у виду трајније и фундаменталније интересе Европе, повезане са КЕБС-ом, а не само познате тешкоће кроз које пролазе одређене структуре међународних односа“.⁶⁴ После многобројних преговора и мукотрпних компромиса, коначно су биле усаглашене све појединости одржавања главног састанка у октобру 1977, које су се већински ослањале на ранији компромисни предлог Н+Н земаља. Сједињене Државе су биле задовољне постигнутим договором јер је подразумевао потпуну оцену примене Завршног акта у претходне две године.⁶⁵ Америчка делегација је чак закључила да су Н+Н земље одиграле централну улогу на овом скупу, све више делујући као организована политичка група, али су америчке дипломате њихов значај виделе и у могућности да зауздају слободу југословенске иницијативе.⁶⁶

Уколико сагледамо историјску улогу припремног састанка, можемо закључити да је овај скуп дао три важне поуке које су могле утицати на даљи ток Београдског састанка и целокупну судбину КЕБС-а: прво, бројне европске земље су настојале да се осамостале од протагониста блокова, нарочито мање земље, док је КЕБС постао оквир и важна провера таквих кретања; друго, ниједна блоковска страна није могла преко КЕБС-а постићи једностране предности на рачун детанта, што је давало уравнотежен карактер читавом процесу; треће, Н+Н земље, па и друге европске земље, могле су заједнички деловати на начин који помаже и великим силама да превазиђу своје међусобне тешкоће и тиме очувају позитивне могућности у оквирима све напетих односа између суперсила.

Како су то прецизно закључили југословенски званичници о овом питању: „Припремни састанак је имао већи политички значај него што му је то наложено мандатом, и због неповољних међународних околности у којима је одржан. Њиме се, а преко Београдског састанка, настављају контакти и сарадња на најширој основи у ситуацији када су америчко-совјетски канали у застоју. Овим састанком, као и Београдским састанком у јесен, детант на основама КЕБС-а сигурно неће преовладати, али ће одразити реалне и позитивне интересе свих политичких чинилаца, не само неутралних и несврстаних

64 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 440721, Припремни састанак БС – преподневна пленарна седница 22. јула 1977. г., 25. јул 1977.

65 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 77BELGRA05318, Weekly Highlights July 31–August 5, August 5 1977.

66 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 77BELGRA04282, CSCE Belgrade Meeting: Weekly Highlights June 18–24, June 24 1977.

земаља, већ и бројних земаља Западне Европе и неких земаља у Варшавском пакту, а против међусобног заостравања од стране протагониста блокова“.⁶⁷ У сваком случају, припремни састанак је положио темеље даљем дијалогу свих европских чинилаца на предстојећем главном састанку у Београду.

Београдски састанак КЕБС-а и његов значај

Без обзира на све, даље погоршање односа међу суперсилама, неуспех њихове политике међусобног договарања, као и све већа отуђеност по питању многих кључних међународних проблема нису могли а да се не одразе на рад Београдског састанка. За разлику од ситуације од пре неколико месеци, Картерова администрација, пре свега на лично инсистирање Бжежинског, одлучила је да заузме офанзиван став по питању људских права на Београдском састанку и тако изазове совјетске представнике на жестоку дебату. Иако су неки чланови администрације, попут Венса, сматрали да би овакав наступ могао да доведе до коначног прекида билатералних разговора са Совјетима или да изолује америчку делегацију од западних савезника или Н+Н земаља, ипак је било прихваћено да се питање „треће корпе“ претвори у доминантну тему.⁶⁸ У том циљу, Бжежински је успео да за шефа делегације у Београду именује Артура Голдберга, бившег амбасадора у УН и посвећеног критичара стања људских права у социјалистичким земаљама, што није могло допринети неком позитивнијем дијалогу између блокова.⁶⁹ Голдберг се упутио у Београд са прецизним инструкцијама да инсистира на строгој примени Завршног акта, нарочито у сфери људских права, као и да осигура наставак мултилатералног процеса. Саветовано му је и да одржава блиску везу са Н+Н групом.⁷⁰

Већ у разговорима са савезним секретаром Минићем, Голдберг је најавио да ће америчка делегација имати конструктиван приступ, али није могао да искључи могућност конфронтације око питања примене Завршног акта, што никако није било охрабрујуће.⁷¹ Иако

67 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-184, 443033, Циркуларни телеграм ССИП-а о Припремном састанку Београдског састанка КЕБС, 8. август 1977.

68 Walker, "Neither Shy nor Demagogic", 199-202.

69 Brzezinski, *Power and Principle*, 300.

70 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77STATE245506, Instructions for Belgrade Conference, October 13 1977.

71 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-185, 452556, Телеграм југословенске мисије у УН, 28. септембар 1977.

је било очигледно да ће хуманитарна питања из „треће корпе“ будуће бити предмет међународне пажње, дебате и контроверзи, било је свима јасно да две стране Хладног рата нису истоветно гледале на суштину овог питања. Док су Американци држали да је овај проблем постао једно од достигнућа детанта, дотле су Совјети сматрали да је то било супротно духу детанта и да је само стварало а не уклањало тензије у узајамним односима.⁷² Парадокс се огледао у томе да су се и Американци и Совјети углавном концентрисали на будућност КЕБС-а, али су је Совјети видели без непотребног разматрања претходних резултата, како би се избегло узајамно критиковање, док су Американци будућност читавог процеса схватили само ако се претходно буде дала темељна оцена дотадашњег спровођења свих принципа.⁷³

Београдски састанак је коначно одржан од 4. октобра 1977. до 9. марта 1978, са мањим прекидом у децембру и јануару. Југославија се озбиљно припремала да буде домаћин овог важног скупа, упркос бројним притисцима који су долазили са више страна, а који су успех „београдског процеса“, макар и половичан, могли да доведу у питање. Нарочито се страховало од безбедносних изазова или настојања појединаца и одређених група које су уживале подршку неке од великих сила да омету или утичу на рад самог састанка изазивајући различите провокације.⁷⁴ Задатак овог скупа је био да изврши размену мишљења о спровођењу Завршног акта, размотри идеје и предлоге који су се односили на продубљивање међусобних односа, јачање безбедности и сарадње у Европи, усагласи модалитете за одржавање будућих састанака у складу са концептом континуитета КЕБС-а, као и да усвоји закључни документ Београдског састанка.⁷⁵ Званични Београд је био свестан да ће овом састанку бити наметнут „блоковски концепт понашања“, те да ће бити „оптерећен новом фазом трке у наоружавању, а и неизвесностима због донекле измењене природе односа између великих сила“. Међутим, постојала је и једна позитивна тенденција, а то је да, иако су блокови отежавали кретање напред, општа настојања ипак нису могла ићи ни уназад.⁷⁶

72 Garthoff, *Détente and Confrontation*, 843.

73 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 77STATE238470, Discussion with Soviet Foreign Ministry Official, October 4 1977.

74 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 449588, Циркуларни телеграм ССИП-а, 16. септембар 1977.

75 АЈ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 1.

76 Исто, 2–3.

Суштину југословенског наступа на Београдском састанку сликовито је представио и савезни секретар Милош Минић у свом говору на отварању овог скупа. Већ на самом почетку, истакао је да се састанак одржава у напетом међународној ситуацији, много различитој од оне у којој је одржан самит у Хелсинкију. Упркос оваквој ситуацији, он је нагласио да је задатак постојећег скупа био да се „сумирају постигнути резултати и стечена искуства и да се предузму даљи кораци за убрзање имплементације одредби Финалног акта“. Југославија је била „за отворену дебату, усмерену ка конкретним мерама које ће унапредити европску безбедност и сарадњу“. Зато се југословенска страна залагала за „постепено смањивање подвојености и разлика, било да се ради о политичким, економским или хуманитарним питањима“, доследно примењујући све делове тог документа. Минић је КЕБС видео као „део ширих процеса демократизације међународних односа“, а „на основама равноправности и суверене једнакости“. Према томе, европска безбедност је могла бити стабилна само уколико су „напори за попуштање у сфери политичких односа праћени одговарајућим корацима на војном плану“.⁷⁷

Што се тиче економских питања, Југославија је, као и раније, инсистирала на везама развијених и неразвијених земаља, схватајући улогу КЕБС-а као једног од инструмената успостављања дијалога свих ових земаља о светским економским проблемима. И по питању људских права, званични Београд се залагао за „целовит приступ остваривању људских права и за њихово разматрање са пуном одговорношћу и реализмом“, а у контексту специфичних историјских, политичких, економских, социјалних, културних и других околности сваке земље појединачно. Зато је било важно супротставити се настојањима „нарушавања карактера уравнотежености Финалног акта, поремећају његове целовитости и одређености, као и покушајима да се умањи значај континуитета КЕБС-а“, што је била имплицитна критика и америчке и совјетске политике. Једини успешан излаз за целокупан концепт КЕБС-а био је да он понуди пример другим регионима света, третирајући их на истоветан начин, како би онда сви заједно решавали проблеме и потешкоће кроз које је пролазио читав свет.⁷⁸

Као што се могло и очекивати, совјетско-америчке супротности су одмах обележиле рад Београдског састанка. Док се америчка делегација концентрисала на питање људских права, што је знатно

77 АЈ, 130, 7738, Нацрт говора потпредседника СИВ-а и савезног секретара Минића на отварању Београдског састанка КЕБС-а.

78 Исто.

ограничило радијус деловања западних дипломата, а није могло изнудити било какве уступке, дотле су се совјетски представници позивали на консултативни карактер овог скупа, покрећући крупна питања која нису била обухваћена Завршним актом, а омаловажавајући мање иницијативе које су из њега проистицале. На овај начин су обе стране доприносиле разводњавању карактера читавог састанка, чему су се Југославија, Н+Н земље и Румунија упорно супротстављале.⁷⁹ Како су то посматрали југословенски аналитичари, читава конфронтација око питања људских права имала је и негативне ефекте на Београдски састанак: нагласила је присуство блоковске димензије у оквиру процеса КЕБС-а, деформисала је садржај и смисао хуманитарне компоненте овог процеса, претварајући ову тему у централно питање скупа подривајући тако општу функцију састанка, а створена је и претерана напетост која је, у крајњем исходу, утицала на конструктивну атмосферу састанка.⁸⁰ Нову контроверзу је изазвао и совјетски предлог да се на дискусију о Медитерану позову представници ПЛО, што су западне делегације одмах одбиле.⁸¹

Иако је састанак, углавном, био обележен смиренијом дебатом, највише полемике се водило око војних аспеката безбедности и доношења нових мера изградње поверења, где су убрзо превагу однеле супротстављене блоковске тенденције и узајамно оптуживање (нпр. одбацивање совјетског предлога прве неупотребе нуклеарног оружја), мада све то није излазило из неких општих оквира.⁸² Било је очигледно да блоковски протагонисти нису били спремни да детаљније разматрају ове проблеме који су могли нарушити унутар-блоковску дисциплину. Сличан проблем створило је и разматрање имплементације Декларације о принципима, што се одмах претворило у узајамно оптуживање о проблемима људских права.⁸³ Зато се убрзо прешло на дискусију о питањима из „друге и треће корпе“, али је и ту дошло до нових размимоилажења, пошто су источне земље сматрале да су и даље постојала велика ограничења у економској и технолошкој размени, док су западни представници сличне замер-

79 АЈ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 4–5.

80 Исто, 15.

81 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 77BELGRA07399, CSCE Belgrade Daily Highlights, October 27 1977.

82 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 454223, Циркуларни телеграм ССИП-а, 12. октобар 1977.

83 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 460356, Циркуларни телеграм ССИП-а, 8. новембар 1977.

ке изнели о стању протока информација и људи.⁸⁴ Дискусија је углавном била конструктивна, али се често више места давало негативним аспектима него могућностима за продубљивање даље сарадње.

Што се тиче Н+Н групе, ове земље су углавном дошле добро припремљене за сложене преговоре који су се очекивали. Шведска и Финска, као што је то био случај и са Југославијом, одлучиле су да се концентришу на војна питања европске безбедности, нарочито у вези са мерама изградње узајамног поверења и нотификацијама војних маневара, где је пружен и најконкретнији допринос.⁸⁵ Са друге стране, Аустрија, а донекле и Швајцарска, желеле су да потенцирају хуманитарна питања из „треће корпе“, али су се временом оријентисале на разматрање економских проблема и домена „друге корпе“.⁸⁶ Ова група је подржала и швајцарски предлог да се формира радно тело за мирно решавање спорова, као и југословенску иницијативу да се инсистира на питањима разоружања.⁸⁷ Све ове земље придавале су највећи значај питању даљег континуитета КЕБС-а, а њихова међусобна размимоилажења, иако некад присутна, била су само симболична. Зато је било заједнички договорено да се инсистира на спречавању процедуралних дискусија на седницама, обезбеди равноправна расподела броја седница на политичке и војне аспекте безбедности и да се не дозволи да се Декларација разматра принцип по принцип, већ као целина.⁸⁸

Све ове мере биле су начин да се избегне тотална блокада рада Београдског састанка. Н+Н земље су се највише „супротстављале нарушавању уравнотеженог карактера Финалног акта и блоковским лицитирањем приоритета“. Оне су се „доследно заузимале за реалистичну проверу остварења у живот Финалног акта и конкретан, шири концепт Закључног документа Београдског састанка“, а њихова активност је нарочито „утицала на садржински и позитиван карактер дебате“, премда велике силе нису увек желеле да прихвате њихове

84 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 459210, Циркуларни телеграм ССИП-а, 3. новембар 1977.

85 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 455600, Информација о раду групе НН земаља на предлогу о војним аспектима безбедности 12-14. октобра 1977, 14. октобар 1977.

86 Thomas Fischer, "Getting to Know Their Limits", *From Helsinki to Belgrade*, 173-175.

87 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77BELGRA06922, Afternoon Session Closed Plenary, October 12 1977.

88 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 455604, Информација о састанку шефова делегација НН земаља на БС КЕБС, одржаном 14. октобра 1977, 17. октобар 1977.

сугестије.⁸⁹ Ова група је, за разлику од америчке делегације, сматрала да се систематска оцена досадашњих резултата могла извршити и без помињања конкретних случајева и земаља, нудећи нове предлоге и дискутујући само о специфичним питањима.⁹⁰ Југославија је, у овом случају, дала велики допринос конструктивном и доста успешном деловању Н+Н земаља, а то се пре свега видело током наступа представника ваневропских медитеранских земаља, када се промовисала идеја интензивније економске сарадње развијених и неразвијених нација.⁹¹ Чак су и Сједињене Државе сматрале да су предлози Н+Н групе, иако не увек прихватљиви, ипак омогућили да се наставе разговори у конструктивном духу, упркос совјетском отпору.⁹²

Југословенски наступ на Београдском састанку био је усмерен да се „реафирмише курс Хелсиншке конференције, односно политика детанта и безбедности на кепсовским основама“ и обезбеди континуитет тог процеса, имајући у виду заоштрену међународну ситуацију и појачани притисак оба блока. Нарочито се посвећивала пажња промовисању војних видова безбедности, како би се успоставио један општи европски механизам преко кога би све европске земље, „мимо блоковских преговарачких форума“, вршиле сталан притисак и утицале на даљу еволуцију политике разоружања.⁹³ Југославија је настојала да „врло ангажовану дебату каналише у што смиреније оквире, да обезбеди континуитет Београдског састанка и динамичан карактер процеса кроз реafirмацију Финалног акта и обавезност примене његових закључака“. Отпор југословенске делегације блоковском надметању и принципијелна позиција званичног Београда „нису изазвали конфронтацију са другим политичким факторима“, већ су допринели „јачању нашег угледа и утицаја“ у Н+Н групи. Важно је било нагласити да „нико није имао интерес да се са нама антагонизује (...) због ширине наших прилаза, прихватљивости иницијатива и предлога, остварене широке сарадње са свима“.⁹⁴

89 AJ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 7-8.

90 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 77BELGRA07075, Belgrade CSCE: Meeting with Neutral/Non-Aligned Caucus, October 18 1977.

91 ДАМСПС, ПА, 1977, ф-66, 455728, Иступање неевропских медитеранских земаља у генералној дебати, 21. октобар 1977.

92 FRUS, 1977-1980, Vol. VI, 278.

93 AJ, 803, 56, Информација о 17. седници Савезног савета за међународне односе, одржаној 12. априла 1978. г., на којој је разматран Београдски састанак КЕБС-а, 4.

94 AJ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 11.

Међутим, управо је до највећег проблема дошло приликом усвајања закључног документа састанка⁹⁵ када су блоковске супротности прво утицале на парализу рада, а онда је решење пронађено међублоковским „трулим компромисом“ да се заобиђу најважнији проблеми и тако редукује значај овог документа на минимум, иако је већина учесника била задовољна што је Београдски састанак успео да подстакне живу дискусију о свим кључним питањима.⁹⁶ Одлучним деловањем југословенске делегације онемогућено је блоковско наметање решења којим би се нарушио интегритет концепта КЕБС-а, а обезбеђена је, „у условима равноправности“, конструктивна атмосфера и позитиван исход овог скупа. Као крајњи исход, представници блокова су одустали од свог диктата да Н+Н земље интегрално прихвате текст који су они раније међусобно договорили, што је имало широког одјека међу мањим земљама Европе, без обзира којој групацији да су припадале.⁹⁷ Међутим, многи представници Н+Н земаља нису били задовољни како се сам састанак окончао, као ни оним што је писало у Закључном документу, али им је једина утеха била то да су, ипак, успели да се изборе за даљи континуитет КЕБС-а.⁹⁸

Како је то у свом завршном говору јасно изнео шеф југословенске делегације Милорад Пешић: „Закључни документ (...) може, без обзира на његов обим, да нам послужи као инструмент за још ефикасније спровођење у живот Финалног акта. При томе, његове празнине и недовољности имаће снагу опомене и поуке, а његова позитивна садржина, којом се изражава наша решеност да истрајемо и појачамо напоре на сложеном путу КЕБС-а, деловаће као нови подстицај и обавеза у даљој акцији“.⁹⁹ То је значило да је југословенски наступ са несврстаних позиција на Београдском састанку „добрио пуну афирмацију“, док је сама делегација била врло активна по свим питањима, иступајући „отворено и конструктивно“, нарочито у вези са најделикатнијим темама.¹⁰⁰ На тај начин је Југославија, уз подршку

95 Преглед свих предлога Закључног документа у: “Belgrade Meeting Following CSE: Selection of Documents Illustrating the Negotiations of the Belgrade Meeting”, *International Legal Materials*, Vol. 17, No. 5 (1978).

96 NARA, RG 59, CFP, 1973-1979, ET, 78STATE061507, Background on Results of Belgrade Meeting, March 10 1978.

97 AJ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 19-20.

98 Fischer, “Getting to Know Their Limits”, 182-184.

99 AJ, 130, 7738, Закључни говор шефа југословенске делегације на БС КЕБС М. Пешића, 9. марта 1978. г.

100 AJ, 803, 56, Информација о 17. седници Савезног савета за међународне односе, одржаној 12. априла 1978. г., на којој је разматран Београдски састанак КЕБС-а, 7.

Н+Н земаља, и поред свих објективних потешкоћа, обезбедила несметан ток и колико-толико прихватљив завршетак овог скупа.¹⁰¹ Чак су и земље Варшавског пакта дале једну опрезну позитивну оцену Београдског састанка, упркос наступу западних делегација, оценивши да је тај скуп дао велики допринос очувању континуитета КЕБС-а и снажењу значаја Завршног акта.¹⁰²

Како смо већ видели, Београдски састанак КЕБС-а се суочио са бројним политичким изазовима, непрекидно делујући под отежаним међународним условима. Без обзира на све ове појединости, југословенска делегација је могла бити задовољна што је, под оваквим околностима, успела да извуче политички максимум од свих страна и обезбеди даљу интензивну имплементацију Завршног акта и организује његов несметани континуитет на следећем састанку у Мадриду у јесен 1980. У својој завршној речи амбасадор Пешић је изложио све предности одржавања Београдског састанка, без обзира на извесне потешкоће које су бациле сенку на његов рад: „Дозволите да, ипак, констатујем да је овај састанак испољио довољну виталност КЕБС-а да одоли многим поменутих искушењима. Свако од нас је у овом послу сносио део одговорности, свако ће, наравно, наћи и своје објашњење умањених резултата. Важно је, међутим, истаћи да смо на Београдском састанку обезбедили значајан ослонац за даљу политику јачања безбедности и сарадње у Европи. То је онај битан садржај, имајући у виду дугорочан карактер Финалног акта КЕБС-а и сложен, али ипак обавезујући, карактер спровођења у живот тог документа. Остаје, сада, да се у даљим напорима обезбеди потребан интензитет мултилатералном процесу КЕБС-а, не само да би се очувала наша акциона способност на већ познатим основама, већ и деловало у циљу потискивања и превазилажења тешкоћа са којима смо, на разне начине, били суочени на овом састанку“.¹⁰³

Закључак

Уколико говоримо о општем историјском значају Београдског састанка, можемо навести и позитивне и негативне карактеристике које су постале уграђене у темеље овог важног политичког догађаја.

101 NARA, RG 59, CFP, 1973–1979, ET, 78STATE025976, Belgrade CSCE Final Phase Tactics, February 1 1978.

102 Wanda Jarzabek, *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego*, 389–390.

103 AJ, 130, 7738, Закључни говор шефа југословенске делегације на БС КЕБС М. Пешића, 9. марта 1978. г.

Ако кренемо од слабости овог скупа, онда је, пре свега, то била изражена блоковска димензија која је непрекидно стварала напетост међу учесницима, деформисала његов карактер по одређеним питањима, настојала да умањи општи значај тог скупа, као и да коначно наметне диктат великих сила осталим учесницима око питања континуитета КЕБС-а. Можда је највећи неуспех везан за питања која се односе на војне аспекте безбедности, као и у погледу практичних договора о сарадњи, што се манифестовало у компликованој дискусији око Закључног документа. Али, са друге стране, у позитивне резултате можемо убројати решеност свих учесника да се изврше преузете обавезе из Завршног акта, посвећеност да се настави са мултилатералним процесом спровођења континуитета КЕБС-а, више пажње дато је медитеранској димензији европске безбедности, на чему је инсистирала Југославија, док је створено чврсто Н+Н језгро које је наставило са заједничким напорима. „У целини узев, биланс Београдског састанка је, у датим условима, позитиван и он се креће у границама оптимума, мада на његовој доњој лествици и то управо зато што је Закључним документом остварен само неопходан минимум“.¹⁰⁴

Сви ови наведени позитивни резултати, без обзира на недоумице које су пратиле Београдски састанак, представљају „реалан политички резултат“, а још једном је „потврђено да КЕБС, ипак, представља реалну алтернативу за политику подељености у Европи“.¹⁰⁵ Закључни документ, уз све своје мањкавости, представљао је истакнути камен међаш за судбину целокупног процеса КЕБС-а, када су јасна правила конструктивног преговарања између свих европских учесника, без обзира на њихову величину и положај, била прецизно дефинисана, доследно интерпретирана, постала предмет детаљних преговора и додатних појашњења. У овоме се и огледао општи политички значај „београдског процеса“, где је Југославија пружила значајан допринос више-мање успешном остварењу концепта европске безбедности и сарадње, пре свега гарантујући политички континуитет КЕБС-а до наших дана, а делујући у оквиру веома напетих међународних околности које су задатак званичног Београда чиниле много тежим и незахвалнијим од оног са којим се суочавала Финска у претходној фази. Без Београдског састанка и свих потоњих политичких корака које је он обезбедио, ма колико недоречених и

104 АЈ, 130, 7738, Београдски састанак КЕБС – политички извештај, 22. март 1978, 21–23.

105 АЈ, 803, 56, Информација о 17. седници Савезног савета за међународне односе, одржаној 12. априла 1978. г., на којој је разматран Београдски састанак КЕБС-а, 4.

мањкавих, даље постајање КЕБС-а и његова постепена еволуција ка организацији наследници – ОЕБС-у, никако не би била могућа. Тиме је овај скуп, у крајњем резултату, оправдао своју историјску улогу.

Резиме

Пошто је 1975. године у Хелсинкију било одлучено да се наредни састанак КЕБС-а одржи у Београду, Југославија је добила огромну политичку одговорност да организује догађај који би или гарантовао будућност целокупног процеса КЕБС-а или би означио његов скорашњи крај. У суштини, Југославија је имала посла са веома напетом међународном ситуацијом, а као домаћин требало је да избалансира супротстављене интересе суперсила, паралелно придобивши чврсту подршку европских Н+Н земаља, истовремено промовишући сопствену политичку агенду која се тицала питања безбедности, неповредивости граница и немешања у унутрашње односе земаља. Ово је било време када се детант суперсила већ распадао, док су и Вашингтон и Москва показивали ограничени интерес за континуитет КЕБС-а и његову пуну примену, доводећи тако будућност целокупног процеса под знак питања. Обе стране су показивале више посвећености очувању блоковске кохезије или подривању идеолошких супарника него што су биле одлучне да постигну било какав дипломатски успех у југословенској престоници. Једини политички успех на предстојећем скупу на који су рачунале суперсиле био је онај који би довео до тога да супарник поклекне под снажним дипломатским и пропагандиним притиском. Упркос извесној разочараности у односу на оба блока која је постојала међу Н+Н земљама, југословенски дипломатски напори на Београдском састанку успели су да приведу овај догађај до више-мање задовољавајућег окончања, чиме је континуитет читавог процеса КЕБС-а био загарантован у догледној будућности.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Kabinet Predsednika Republike; Predsedništvo SFRJ.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Politička arhiva, KEBS.
- National Archives and Records Administration: Record Group 59, Central Foreign Policy Files; CIA Records Search Tool.
- Declassified Documents Reference System.

- “Belgrade Meeting Following CSCE: Selection of Documents Illustrating the Negotiations of the Belgrade Meeting”. *International Legal Materials*, Vol. 17, No. 5 (1978). doi: 10.1017/s0020782900041851
- Brzezinski, Zbigniew. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Advisor 1977–1981*. New York: Farar, Straus, Giroux, 1983.
- Carter, Jimmy. *Keeping Faith: Memoirs of a President*. New York: Bantam Books, 1982.
- Dobrynin, Anatoly. *In Confidence: Moscow’s Ambassador to America’s Six Cold War Presidents*. Seattle: University of Washington Press, 1995. doi: 10.1163/2468-1733_shafr_sim160060078
- *Foreign Relations of the United States, 1977–1980*, vol. VI, Soviet Union. Washington, DC: GPO, 2013.
- *Foreign Relations of the United States, 1977–1980*, vol. XX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean. Washington, DC: GPO, 2015.
- Jarzabek, Wanda. *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych, 2008.
- Čavoški, Jovan. „On the Road to Belgrade: Yugoslavia’s Contribution to the Defining of the Concept of European Security and Cooperation 1975–1977”. *From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Détente*, eds Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović. Bonn: Bonn University Press, 2012. doi: 10.1163/18750230-02401001
- Fischer, Thomas. “Getting to Know Their Limits: The N+N and the Follow-up Meeting in Belgrade 1977/78”. *From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Detente*, eds Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović. Bonn: Bonn University Press, 2012. doi: 10.1163/18750230-02401001
- Garthoff, Raymond L. *Détente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Washington, DC: Brookings Institution, 1994. doi: 10.2307/2150804
- Leffler, Melvyn P. *For the Soul of Mankind: the United States, the Soviet Union, and the Cold War*. New York: Hill and Wang, 2007.
- Njolstad, Olav. “The Collapse of the Superpower Détente 1975–1980”. *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. 3, eds Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. doi: 10.1017/CHOL9780521837217.008
- Thornton, Richard C. *The Carter Years: Toward a New Global Order*. St. Paul: Paragon House, 1991.
- Walker, Breck. “Neither Shy nor Demagogic – The Carter Administration Goes to Belgrade”. *From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Detente*, eds Vladimir Bilandžić, Dittmar Dahlmann, Milan Kosanović. Bonn: Bonn University Press, 2012. doi: 10.1163/18750230-02401001

Summary

Jovan Čavoški

Waiting for Europe in Belgrade: Yugoslavia and the CSCE Belgrade Follow-up Meeting (1977–1978)

Abstract: This article deals with historical developments surrounding the diplomatic preparations and immediate course of the Belgrade Follow-up Meeting where the principle of CSCE continuity was strongly promoted. This historical episode is analyzed through the prism of Yugoslavia's relations with both superpowers under the restrictive conditions of the crumbling détente, and in the light of the evolution of Yugoslavia's non-aligned foreign policy on the European continent and Belgrade's cooperation with the neutral and non-aligned countries. This article is primarily based on documents from Serbian and U.S. archives and its immediate goal is to make a historical evaluation of the Belgrade Follow-up Meeting.

Key words: CSCE, Belgrade Meeting, Yugoslavia, Implementation, Détente, Blocs, Neutral and Non-Aligned Countries, Negotiations

Ever since it was decided in Helsinki in 1975 that Belgrade would host the CSCE follow-up meeting, Yugoslavia was endowed with the enormous political responsibility of organizing an event that would either guarantee the future of the whole CSCE process, or mark its imminent downfall. In fact, Yugoslavia was dealing with a very tense international situation where, as host, it has to balance between the often conflicting interests of the superpowers, at the same time gaining strong support from the European N+N countries and promoting its own political agenda, which largely pertained to the issues of security, non-violation of borders, and non-interference in the internal affairs of countries. This was the time when the superpower détente had already started crumbling, with both Washington and Moscow demonstrating rather limited interest in the continuity of the CSCE and its full implementation, thus placing a big question mark over the future of the whole process. Both sides expressed more dedication to maintaining bloc cohesion or subverting the ideological adversary than being determined to achieve diplomatic success in the Yugoslav cap-

ital. The only political success both superpowers were counting on at the upcoming meeting was for their competitor to succumb ultimately under intense diplomatic and propaganda pressure. In spite of a certain amount of disenchantment by the N+N countries with both blocs, Yugoslavia's diplomatic efforts at the Belgrade Follow-up Meeting did manage to bring this event to a more-less satisfactory conclusion, where the continuity of the entire CSCE process was secured for the foreseeable future.